

JOHN LOCKE

(1632 -1704)

Ünlü İngiliz filozof John Locke, meşruti demokrasinin temel fikirlerini tutarlı bir şekilde toparlayabilen ilk yazardır. Fikirleri, Fransız aydınlanmasının önde gelen birçok düşünürünün yanı sıra, Birleşik Devletlerin kurucularını kuvvetle etkilemiştir.

Locke 1632'de Wrington, İngiltere'de doğdu. Oxford Üniversitesi'nde öğrenim gördü ve bu üniversiteden 1656 yılında lisans, 1658'de de lisans üstü aldı. Gençliğinde bilime büyük ilgisi vardı ve otuz altı yaşındayken Kraliyet Akademisine seçildi. Ünlü kimyager Robert Boyle ile iyi arkadaş oldular, daha sonra da Isaac Newton ile arkadaşlık kurdu. Tıpla da ilgileniyordu ve tıp fakültesini bitirdi, ama bu alanda ara sıra faaliyet gösterdi.

Locke'un hayatının dönüm noktası, sekreteri ile doktoru olduğu Shaftesbury Kontu ile tanışmasıydı. Shaftesbury liberal siyasi fikirleri dile getiren önemli bir kişiydi ve siyasi çalışmaları nedeniyle II. Charles tarafından bir süre hapse atılmıştı. 1682'de Shaftesbury Hollanda'ya kaçtı ve ertesi yıl burada öldü. Shaftesbury ile olan yakın arkadaşlığından dolayı zan altında kalan Locke da 1683'te Hollanda'ya kaçtı. Charles'dan sonra tahta çıkan II. James 1688 yılındaki başarılı darbeyle iktidardan düşürülünceye kadar burada kaldı. 1689 yılında ülkesine döndü ve bundan sonra İngiltere'de yaşadı. Hiç evlenmeyen Locke, 1704'te öldü.

Locke'a ün kazandıran ilk çalışması; insanın sahip olabileceği bilginin kökenlerini, mahiyetini ve sınırlarını irdelediği, "İnsan Arılığı Üzerine Bir Deneme" dir (1690). Locke'un görüşleri genelde ampirikti ve düşünce tarzı üzerinde Francis Bacon ve Rene Descartes'ın etkileri açıkça görünüyordu. Buna karşılık Locke da fikirleriyle Bishop George Berkeley, David Hume ve Immanuel Kant gibi filozofları etkilemiştir. "Deneme" Locke'un en özgün eseri ve felsefe klasiklerinin en ünlülerinden biri olmakla birlikte, tarihsel gelişmeler üzerindeki etkisi siyasal yazılarına göre daha azdır.

İlk kez 1689 yılında yazar ismi belirtilmeden yayımlanan "Hoşgörü Üzerine Bir Mektup" adlı eserinde Locke, devletin dinin gereklerinin serbestçe yerine getirilmesine müdahale etmemesi gerektiğini öne sürdü. Locke, Protestan mezheplerine hoşgörüyle yaklaşılmasını öneren ilk İngiliz değildi; ancak, bu konu lehinde öne sürdüğü kuvvetli tezler, benimsediği politikaya halkın verdiği desteğin giderek büyümesinde bir etkendi. Dahası, Locke hoşgörü ilkesini Hıristiyan olmayanlara kadar taşıdı: "... ne putperest, ne Müslüman ne de Yahudi, dininden dolayı cumhuriyetin yurttaşlarına verdiği haklardan yoksun bırakılmamalıdır." Ancak, Locke bu hoşgörünün, yabancı bir hükümdara sadakat gösterdiklerine inandığı Katoliklere ve bir de ateistlere gösterilmemesi gerektiğini düşünüyordu. Dolayısıyla bugünün standartlarına

göre son derece hoşgörüsüz olarak değerlendirilebilir, ama O'nu kendi döneminin fikirlerine göre değerlendirmek mantıklı olacaktır. Hatta, dinsel hoşgörü lehinde öne sürdüğü görüşler okurlarına daha inandırıcı gelmiştir. Bugün dinsel hoşgörü, hariç tuttuğu gruplara bile -kısmen de Locke'un eserleri sayesinde- gösterilmektedir.

Locke'un daha da önemli bir başka eseri, liberal meşruti demokrasinin ana ilkelerini irdelediği "Devlet hakkında iki risale"dir. (1689) Bu kitabın İngilizce konuşan ülkelerdeki siyasal görüşler üzerinde etkisi derin olmuştur. Locke, her insanın doğal bazı haklara sahip olduğu inancına sıkı sıkıya bağlıydı. Bu haklar içinde sadece yaşama hakkı değil, kişisel özgürlük ve mülk edinme hakları da bulunuyordu. Locke, devletin asıl amacının yönetimi altında yaşayanları ve mülklerini korumak olduğunu vurguluyordu. Bu görüş bazen "Devletin bekçiliği kuramı" olarak adlandırılır.

Locke kralların tanrısal hakları olduğu görüşünü reddederek, yönetenlerin yetkilerini ancak yönetilenlerin onayıyla elde edebileceklerini savundu. "Toplumdaki kişilerin özgürlüğü, ülkedeki genel uzlaşımından doğan yasama gücünden başka hiçbir güce bağlı değildir..." Locke bir toplumsal sözleşme fikrini kuvvetle vurguladı. Bu fikir kısmen, kendisinden önce yaşamış bir başka İngiliz filozofun, Thomas Hobbes'un (1588-1679) söyleminden türemiştir. Ama Hobbes'un toplumsal sözleşme fikrini mutlakîyetin haklılığını kanıtlamak için kullanmasına karşın, Locke'un görüşüne göre toplumsal sözleşme feshedilebilirdi:

"...yasa koyucular, halkın mülkünü ellerinden almaya veya tahribe çalışmaları, ya da insanları keyfi irade kullanarak köleleştirmeye çaba göstermeleri halinde; kendilerini halkla savaş durumuna getirirler. Bundan böyle halk, devlete itaat yükümlülüğünden kurtulur ve güç ve şiddetle karşı karşıya kalan herkes gibi Tanrı'ya sığınır."

Ayrıca, "... yasama merciiinin yaptığı işleri gösterdiği güvene aykırı bulması halinde, yasa koyucuyu kaldırmak ya da değiştirmek için gerekli üstün güç hâlâ halkın elindedir..." Locke'm devrim yapma hakkını savunması, Thomas Jefferson ve diğer Amerikalı devrimciler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.

Locke, güçlerin ayrımı ilkesine inanıyordu ancak, yasa koyucunun yürütmenin (dolayısıyla da yürütmenin parçası saydığı yargının) üzerinde bir güce sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Yasamanın üstünlüğüne inanan bir kişi olarak Locke, mahkemelerin yasama organının eylemlerinin anayasaya uygun olmadığını belirtme hakkına mutlaka karşı çıkardı.

Locke, çoğunluğun yönetimi ilkesine yürekten inanmakla birlikte, devletin sınırsız yetkilere sahip olmadığını belirtmeyi ihmal etmedi. Çoğunluk, halkın doğal haklarını ihlal etmemeliydi; halkı mülk edinme hakkından yoksun bırakma özgürlüğüne de sahip değildi. Yönetim ancak

yönetilenlerin onayıyla mülklerini ellerinden alabilirdi. (Bu görüş Amerika'da zaman içinde "temsil edilmezsek vergi de ödemeyiz" sloganıyla dile getirilmeye başlandı.)

Yukarıda anlatılanlar göstermektedir ki; Locke Amerikan devriminin hemen tüm önemli fikirlerini, bu olaydan neredeyse bir yüzyıl önce ifade etmiştir. Thomas Jefferson üzerindeki etkisi özellikle çarpıcıdır. Locke'un fikirleri Avrupa anakarasına da işledi -özellikle de Fransız devriminin ve Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'nin dolaylı etkeni oldukları Fransa'ya yayıldı. Voltaire ve Thomas Jefferson gibi kişiliklerin kendisinden daha ünlü olmalarına karşın, Locke'un eserleri bu iki kişinin verdiği eserlerden daha önce ortaya çıkmış ve üzerlerinde güçlü etki yapmıştır. Dolayısıyla, Locke'un bu listede Voltaire ve Jefferson'dan önceki bir sırada yer alması da mantıklı görünmektedir.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 219-222.

www.tarihgeglencesi.com